

Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi

Güvenlik Bilimleri Enstitüsü

Güvenlik Bilimleri Dergisi, Mayıs 2025, Cilt:14, Sayı:1, 139-160

doi: 10.28956/gbd.1665693

Gendarmerie and Coast Guard Academy

Institute of Security Sciences

Journal of Security Sciences, May 2025, Volume:14, Issue:1, 139-160

doi: 10.28956/gbd.1665693

Makale Türü ve Başlığı / Article Type and Title

Araştırma / Research Article

Türkiye ve Rusya'nın Jeopolitik Davranışı Bağlamında Güney Kafkasya'nın Yeni Yapılanması

The New Structuring of South Caucasus In The Context of Geopolitical Behavior of Türkiye and Russia

Yazar(lar) / Writer(s)

Elnur PAŞA, Dr., Milli Savunma Üniversitesi, elnurpasa@yahoo.com, ORCID: 0000-0001-6723-7617

Ramid HÜSEYNOV, Doç. Dr., Haydar Aliyev Azərbaycan Yüksek Harp Okulu, amidhuseynov82@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6473-8165

Bilgilendirme / Acknowledgement:

-Yazarlar aşağıdaki bilgilendirmeleri yapmaktadırlar:

-Makalemizde etik kurulu izni ve/veya yasal/özel izin alınmasını gerektiren bir durum yoktur.

-Bu makalede araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

Bu makale Turnitin tarafından kontrol edilmiştir.

This article was checked by Turnitin.

Makale Geliş Tarihi / First Received : 26.03.2025

Makale Kabul Tarihi / Accepted : 30.05.2025

Atıf Bilgisi / Citation:

Paşa E. ve Hüseyinov R., (2025). Türkiye ve Rusya'nın Jeopolitik Davranışı Bağlamında Güney Kafkasya'nın Yeni Yapılanması, *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 14(1), ss 139-160. doi: 10.28956/gbd.1665693

TÜRKİYE VE RUSYA'NIN JEOPOLİTİK DAVRANIŞI BAĞLAMINDA GÜNEY KAFKASYA'NIN YENİ YAPILANMASI

Öz

Bu çalışmada Türkiye ve Rusya'nın Güney Kafkas siyaseti, bu siyasetin özellikleri, olumlu ve olumsuz yönleri ile bölge devletlerinin buna yönelik tutumu incelenmiştir. Özellikle Türkiye'nin bölgesel politikada kazandığı jeopolitik üstünlüğünün nedenleri ve bölge devletleri için yarattığı fırsatlar geniş ve karşılaştırmalı bir şekilde analiz edilmiştir. Böylece Türkiye'nin askeri-siyasi ve iktisadi imkanlarının genişlemesinin, uluslararası ve bölgesel gücünün artmasının, bölge devletlerinin Türkiye ile yakınlaşmasına olumlu etki ettiği açıklanmıştır. Ayrıca savaş sonrası dönemde ortaya çıkan yeni jeopolitik yapılanmaya uygun olarak Türkiye ve Rusya'nın davranışları ve attıkları adımlar jeopolitik ve siyaset bilimi açısından değerlendirilmiştir. Genel olarak bilimsel çalışmanın temel odağı, savaş sonrası dönemde bölgesel güvenlik sorununun incelenmesi ve bunun sağlanmasına yönelik olası seçeneklerin analiz edilmesi olmuştur. Bunun temelinde bölge devletlerinin, küresel ve bölgesel aktörlerin bölgede barış ve güvenliğin sağlanmasına ilişkin politikaları, jeopolitik çıkarlarının özellikleri ve aynı zamanda bölge ülkelerinin dış güçlerle ikili ve çok taraflı formattaki ilişkilerinin önemli yönleri tespit edilmiştir. Çalışmada, Türkiye'nin ekonomik, siyasi ve askeri gücünün artması ve Rusya'nın bölgesel jeopolitik konumunun zayıflaması, Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki jeopolitik hakimiyetini daha da güçlendirmesine olanak sağladığı sonucuna varılmıştır. Buna rağmen Rusya'nın jeopolitik gerçeklerle yüzleşmedeki isteksizliği ve zorunlu çıkarlar temelinde mücadele etme çabası, bölgenin gelecekteki güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu durum, Türkiye'nin ve bölge devletlerinin bölgesel barış ve güvenliğin sağlanması noktasında daha stratejik hareket etmelerini gerekli kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güney Kafkasya'da Yeni Jeopolitik Yapılanma, Güney Kafkasya'nın Güvenliği, Türkiye'nin Yumuşak Güç Politikası, Rusya ve Türkiye'nin Bölgesel Jeopolitik Davranışları, Rusya'nın Zorunlu Çıkarları.

THE NEW STRUCTURING OF SOUTH CAUCASUS IN THE CONTEXT OF GEOPOLITICAL BEHAVIOR OF TÜRKİYE AND RUSSIA

Abstract

This study examines the political dynamics of Türkiye and Russia in the South Caucasus, exploring their characteristics, both positive and negative, as well as the responses of regional states. It provides a comprehensive and comparative analysis of the factors behind Türkiye's growing geopolitical influence in the region and the opportunities this creates for neighboring states. The study highlights how Türkiye's expanding military, political, and economic capacities—alongside its rising international and regional stature—have contributed to closer ties between Türkiye and regional actors. Furthermore, the study evaluates the actions and strategies of both Türkiye and Russia in light of the new geopolitical realities that have emerged in the post-war period, employing a geopolitical and political science framework. A central focus is the regional security environment after the conflict, along with potential pathways to achieve sustainable peace. The research also analyzes the policies of regional countries, as well as those of global and regional powers, in terms of maintaining peace and security. It identifies the nature of their geopolitical interests and assesses key aspects of bilateral and multilateral relations between regional states and external actors. The study concludes that Türkiye's increasing economic, political, and military influence—combined with the erosion of Russia's regional geopolitical position—has enabled Ankara to solidify its dominance in the South Caucasus. However, Russia's unwillingness to acknowledge evolving geopolitical realities and its insistence on pursuing coercive interests remain a threat to long-term regional stability. This situation underscores the need for Türkiye and other regional states to adopt more strategic approaches to ensuring peace and security in the South Caucasus.

Keywords: New Geopolitical Structuring in the South Caucasus; South Caucasus Security; Türkiye's Soft Power Policy; Russia and Türkiye's Regional Geopolitical Behavior; Russia's Coercive Interests.

GİRİŞ

Kafkasya bölgesi stratejik ve jeopolitik önemi nedeniyle tarih boyunca büyük güçlerin ilgi odağı olmuştur. Güney Kafkasya bölgesi bugün zengin enerji kaynakları, tarihi İpek Yolu üzerindeki konumu ve enerji koridoru işlevi nedeniyle önemini korumaktadır (Hüseynov, 2021: 223-249). Bu nedenle Rusya, bölge üzerinde sürekli denetim sağlamaya çalışmaktadır. Asırlar boyu zorunlu çıkarılara dayalı bir politika izlemiştir. Hem Türkiye'nin hem de Batı'nın bölgeye girmesini ve nüfuz sahibi olmasını engellemeye çalışmıştır. Çünkü, Osmanlı İmparatorluğu'ndan günümüze kadar Kafkasya bölgesi her zaman Türkiye'nin menfaatleri doğrultusunda olmuştur. Dolayısıyla Türkiye, bu bölgenin tarihi rekabetinde ve mücadelesinde aktif bir taraf olmuştur. Sovyetler Birliği döneminde Kafkas cumhuriyetleri bağımsız olmadıklarından Türkiye ile doğrudan siyasi, ekonomik ve hatta kültürel ilişkiler bulunmamıştır. SSCB'nin dağılmaya başladığı andan itibaren Türkiye de diğer büyük güçler gibi kendi Güney Kafkasya politikasını oluşturmaya ve uygulamaya başlamıştır. Azerbaycan ile Türkiye arasındaki tarihi-kültürel-siyasi-etnik-dini vb. bağlantılar, iki ülke arasındaki münasebetin kısa zamanda gelişmesine yol açmıştır.

Tarih boyunca Rusya himayesinde bulunan ve daha çok bölgesel nüfuz aracı rolü üstlenen Ermenistan'ın sergilediği düşmanca tavır ve Türkiye karşıtı propagandaya rağmen Türkiye diğer Güney Kafkasya ülkeleri gibi onunla da aynı düzeyde diplomatik ve siyasi ilişki kurma iradesini ortaya koymuş ve Ermenistan'ın bağımsızlığını tanımıştır. Ancak Ermenistan devleti, iddialarıyla bölgede daha yıkıcı bir politika izlediğini ortaya koymuştur. Böylece Azerbaycan topraklarını işgal ederek, Türkiye'ye karşı toprak iddialarında bulunarak, Gürcistan'daki Ermeni azınlığı bir tehdit olarak kullanarak üç komşusuyla ilişkilerini bozmuş ve bunun sonucunda bölgedeki birçok iş birliği projesinin dışında kalarak kendini yalnızlaştırmıştır.

Savaş sonrası dönemde Güney Kafkasya'da oluşan yeni jeopolitik yapılanma, Ermenistan'ı ve özellikle onun hamisi konumundaki Rusya'yı, geleneksel ilkelere göre hareket etmenin ve politika yürütmenin imkansızlığını yavaş yavaş anlamaya zorlamıştır. Hem bölge devletleri hem de bölgesel güçler, yeni bir dünya düzeninin şekillendiği bir dönemde asıl meselenin, mevcut statükonun korunması ve aynı zamanda kalıcı barışın sağlanması için dengenin nasıl sağlanacağı olduğunun bilincindedirler.

Asıl mesele bölgesel güvenliğin sağlanmasıdır ve bu konuda Türkiye Rusya'dan daha ilgili görünmektedir. Bu durum bölge devletlerinin ekonomik ve siyasal kalkınmaları ve Batı ile bütünleşmeleri açısından da son derece önemlidir. Ancak Rusya, bölgede böyle bir durumun oluşmasının kendi nüfuzunu zayıflatacağını düşünmesi nedeniyle her türlü yolu deneyerek buradaki gerginliği artırmaya çalışmaktadır.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

İkinci Karabağ Savaşı'nın ardından Güney Kafkasya'da yeni bir jeopolitik gerçekliğin ve yapılanmanın ortaya çıkması, devletlerin davranışlarını da etkilemektedir. Rusya'nın rolünün göreceli olarak zayıflaması, Türkiye'nin konumunun daha da güçlenmesi için bir fırsat yaratmıştır. Buna rağmen Rusya'nın teslim olma veya uzlaşmaya yanaşma gibi bir niyeti yoktur. Yani mücadele daha ciddi bir biçimde devam etmektedir. Böyle bir ortamda bölge devletlerinin geleneksel mi yoksa yeni güce mi yönelmeleri gerektiği ve buradan nasıl bir yol izleyecekleri sorusu ciddi soru işaretlerini gündeme getirir. Devlet çıkarları doğrultusunda atılacak adımın yeterince stratejik ve iyi düşünülmüş olması gerekir.

Bölgedeki mevcut durum ve süreçler ile uluslararası güçlerin ve bölge devletlerinin davranışları siyasal ve jeopolitik açıdan incelendiğinde konunun güncelliği ortaya çıkmaktadır. Bilimsel çalışmanın temel amacı; karmaşık ve soyut bir tabloyu süreçlerin gelişimi sırasında betimlemek, onun gerçek siyasal özünü açıklamak, doğru bir biçimde analiz etmek ve devletlerin davranışlarının siyasal bir değerlendirmesini sunmaktır.

Belirlenen hedef doğrultusunda bilimsel çalışmanın incelenmesi sırasında seçilen analiz-sentez, tümevarım-tümdengelim, sistematik, tarihi açıklama, karşılaştırmalı ve diğer yöntemlere dayalı olarak İkinci Karabağ Savaşı'ndan sonra Güney Kafkasya'nın jeopolitik manzarası tasvir edilmiş, Türkiye ve Rusya'nın bölge devletlerine karşı tutumu ve devletlerin onlara yönelik çıkarları karşılaştırmalı ve karşılıklı olarak analiz edilmiş, Rusya'nın jeopolitik konumunun zayıflamasının ve Türkiye'nin artan nüfuzunun nedenleri ve sonuçları gösterilmiş, her iki devletin davranışları ve attıkları adımlar analiz ve sentezlenmiş, bölge devletlerinde gerçekleşen siyasi süreçlerin tümevarım ve tümdengelim yoluyla açıklaması yapılmıştır.

1. GÜNEY KAFKASYA'DA TÜRKİYE'NİN JEOPOLİTİK KONUMUNUN ARTIŞINI ETKİLEYEN FAKTÖRLER: SSCB'NİN DAĞILMASINDAN SONRA ORTAYA ÇIKAN TARİHSEL-POLİTİK DURUM

Güney Kafkasya'nın doğal kaynakları, jeopolitik ve jeostratejik konumu şüphesiz bölge devletlerine önemli avantajlar sağlarken aynı zamanda dezavantajlar da yaratmaktadır. Zira küresel ve bölgesel güçlerin jeopolitik, ekonomik, siyasal ve stratejik çıkarlarını gerçekleştirmek için nüfuz fırsatları yaratmaları bölge devletlerini olumsuz etkilemektedir. Türkiye, Güney Kafkasya'dan geçen enerji hatlarının güvenliğini sağlamayı ve bölge ülkeleriyle ekonomik ve ticari ilişkilerini genişletmeyi kendisine politika olarak belirlemiştir. Bu doğrultuda komşu devletlerle normal komşuluk ilişkileri kurarak devletlerin güvenliğini sağlamayı dış politika önceliklerinden biri olarak belirlemiştir.

2000'li yıllarda gündeme gelen enerji güvenliği kavramı ve 11 Eylül 2001'de ABD'de yaşanan terör saldırılarının ardından Orta Asya-Kafkasya ekseninde yoğunlaşan küresel güç rekabeti, bölgeyi uluslararası politikanın ön saflarına taşımıştır. Başta ABD, AB ve Rusya olmak üzere küresel güçler arasındaki bölgesel rekabetin yanı sıra Türkiye ve İran gibi bölgesel güçler arasındaki siyasal hesaplaşmaya da sahne olan bölge, çözümü zor iç sorunlar nedeniyle karmaşık ve değişken siyasal değişimlerin girdabına girmiştir (Andican, 2008).

Türkiye'nin Güney Kafkasya politikasını, bölgede jeopolitik bir güç olarak öncelikle Azerbaycan ile olan tarihi-kültürel-politik bağlarıyla ilişkilendirsek de aynı zamanda bölgede jeopolitik, jeoekonomik-jeostratejik çıkarlarının da olduğunu ifade etmeliyiz. Bölgenin stratejik önemi, elverişli transit olanakları ve enerji kaynakları, bölgeyi Türkiye için cazip kılmaktadır (Pamir, 2005). Bu anlamda bölgede barış ve istikrarın sağlanması Türkiye'nin güvenliği açısından ayrı bir öneme sahip olup Türkiye'nin Orta Asya'ya açılan kapısı olması itibarıyla da son derece önemlidir (Bal, 2004).

Öte yandan Türkiye'nin bölgedeki nüfuz mücadelesi ve buradaki askeri-siyasi hakimiyet mücadelesi daha olumlu bir bakış açısıyla da açıklanabilir. Daha 20. yüzyılın başlarından itibaren izlenen bu politika Türkiye'nin jeopolitik hakimiyet mücadelesinde de kendini göstermiş, özellikle Kafkas İslam Ordusu'nun Azerbaycan'a gelişi ve süreçlere müdahalesi bu mücadelede önemli rol oynamıştır. Ancak sonraki süreçlerde SSCB'nin ortaya çıkması, jeopolitik hakimiyet kazanması ve nüfuz alanının genişlemesi, bir anlamda Türkiye'nin

bölgeden dışlanması etkili olmuştur. Bu durum iki Müslüman devlet (Türkiye ve Azerbaycan) arasındaki ilişkilerin zayıflamasına da yol açmıştır.

SSCB, NATO üyesi olan Türkiye'yi bu bölgedeki rakibi olarak gördüğünden jeopolitik nüfuzunu, bölge ülkeleriyle ilişkilerini engellemek için her türlü yolu denemiştir. Bu süreç 20. yüzyılın sonuna, SSCB'nin varlığına kadar devam etmiştir.

Ancak bölge devletlerinin bağımsızlığı, Türkiye ile ikili ilişkilerin yeniden kurulması ve ilişkilerin iyileştirilmesi için gerekli koşulları yaratmıştır. Bölgeye büyük önem veren Türkiye; bölgeyle etnik, kültürel ve tarihi bağları nedeniyle 9 Kasım 1991'de Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilk tanıyan ülke olmuş ayrıca 16 Aralık 1991'de Gürcistan ve Ermenistan'ın bağımsızlıklarını tanıdığını duyurmuştur. Soğuk Savaş'ın sona ermesinin ardından diplomatik açılımda yeni bir döneme giren Türkiye, Orta Asya ve Kafkaslar'da ortaya çıkan yeni konjonktürde aktif rol almaya ve uzun yıllar SSCB'nin sömürgesi olarak yaşamış Türk devletleriyle yakın ilişkiler kurmaya başlamıştır.

Başından itibaren tüm Kafkas ülkelerinin bağımsızlığını, siyasi istikrarını ve toprak bütünlüğünü savunan bir siyasi çizgi izlemesi, bölgenin Türkiye açısından büyük stratejik öneme sahip olduğunu gösteren bir unsurdur. Bunda başta Rusya olmak üzere bölgesel güçlerin bölgeye yönelik aktif politikasının yarattığı gerginliğin yanı sıra, bölgedeki istikrarsızlığın kolaylıkla Türkiye topraklarına da sıçrayabileceği endişesi de etkili olabilir. Zira bölge devletleri bağımsızlıklarını ve siyasi istikrarlarını koruyabilirlerse Rusya'nın Türkiye'ye komşu olan bu ülkeler üzerindeki nüfuzu azalabilir. Dolayısıyla Türkiye'nin, Güney Kafkasya ülkelerinin bağımsızlıklarını ilan ettikleri anda hemen tanımasının da bu amaçtan kaynaklandığı açıktır. Türkiye'yi bu devletle diplomatik ilişki kurmamaya zorlayan tek etken, iki ülke arasındaki sınır konusunda Ermeni siyasi çevrelerinde süregelen asılsız toprak iddiaları tartışmaları ve Ermenistan'ın "1915 olayları" konusundaki tutumudur. Sonraki yıllarda iki ülke arasında anlaşmazlık yaratan konulara Karabağ sorunu da eklenmiştir (Aydın, 2012).

Bölge ülkelerinin dış politikalarını genel olarak incelediğimizde her üçünün de Batı'ya açılmaya, Türkiye üzerinden bütünleşmeye, ekonomik ve siyasal olarak gelişmeye çalışırken Rusya Federasyonu ile ilişkilerinde de temkinli davrandıkları sonucuna varılmaktadır (Sapmaz, 2008: 44).

1. Uzun yıllar Sovyet rejimi (totaliter yönetim biçimi) altında yaşamış ve bu ideoloji çerçevesinde faaliyet yürütmüş devletlerin, dış politikalarını tek taraflı olarak Batı'ya yöneltmeleri ve geleneksel müttefikleriyle ilişkilerini ihmal etmeleri imkânsız görünmektedir;
2. Bu ülkeyle ister ekonomik ister politik ister de askeri anlamda çok sayıda bağlantı bulunmaktadır. Askeri-siyasi yapı ve yönetim sistemi büyük ölçüde Rusya'dakine benzemektedir;
3. Rusya'nın zorunlu çıkarları doğrultusunda devletlere karşı askeri-politik nüfuzunu kullanması, birçok askeri-politik elit içinde temsil edilen sadık, Rusya yanlısı bireylerden de yararlanmaktadır.

Yukarıda belirtilen etkenler çoğu zaman bölge devletlerinin Rusya'ya bağımlı hale gelmesine yol açıyor ve Batı ile bütünleşmelerini olumsuz etkiliyor.

Sovyet Dönemi'nin olumsuz geleneklerinden kurtulmamızı, demokratik yönetim sistemini, hukukun üstünlüğünü, rasyonel siyasal bilinci ve özgür düşüncüyü tam anlamıyla yerleştirmemizi engelliyor.

Azerbaycan'ın diğer devletlerden farklı olarak ulusal çıkarları esas alan dengeli bir politika izleyerek Rusya ile geleneksel, tarihi ilişkilerini korumaya çalışmaktadır. Topraklarının Rusya'nın himayesinde Ermenistan tarafından işgal edilmesine rağmen Ermenistan ile iyi ekonomik, siyasi ve askeri ilişkiler sürdürmüş/sürdürmektedir. Ancak Azerbaycan, bağımsızlığının ilk yıllarında Batı ile entegrasyonun ülkenin ekonomik kalkınması için mutlak gerekli olduğunu da çok iyi kavramıştır. Büyük miktarda sermaye çekmek için zengin enerji kaynaklarının ihraç edilmesi gerekiyordu ve bundan çıkışın en iyi yolu Batılı ülkelerle iş birliği ve ilişkilerin geliştirilmesiydi. Batıya açılan kapı, kuşkusuz her şeyden önce Türkiye ile ikili ilişkilerin her alanda yüksek seviyeye çıkarılmasını gerektiriyordu ve Azerbaycan bu yönde ciddi adımlar atarak kardeş ülkeyle ilişkilerini istikrarlı bir şekilde geliştirmiştir (Hüseynov, 2023: 13-18).

Bu ülkeyle olan etnik-dini-milli bağlar buna çok güzel ortamlar yaratmıştır. Buradan hareketle bağımsızlığın ilk yıllarından itibaren atılan adımlar, iki devlet arasındaki ekonomik-siyasi ilişkilerin yeniden kurulması ve geliştirilmesi için gerekli koşulları yaratmış, bu da nihayetinde Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki ekonomik-siyasi rolünün büyümesine ivme kazandırmıştır. Azerbaycan'dan başlayarak Gürcistan-Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşan çok sayıda petrol ve

doğalgaz boru hattının bulunması ve ulaşım güzergahlarının birbirine bağlanması, ilişkilerin daha da geliştirilmesinde büyük önem taşımaktadır.

NATO entegrasyonu yönünde önemli bir devlet olan Türkiye ile güvenlik alanındaki ulusal çıkarların örtüşmesi, Gürcistan ve Azerbaycan arasında ortak askeri tatbikatlar yapılması ve askeri iş birliğinin derinleştirilmesi de bölgesel jeopolitik avantajının genişletilmesi ve güçlendirilmesi için koşullar yaratmıştır (Hüseynov, 2019: 89-98).

Azerbaycan ile Türkiye arasındaki askeri iş birliği, sadece Azerbaycan Silahlı Kuvvetlerinin güçlendirilmesi açısından değil, aynı zamanda bölgede barış ve güvenliğin sağlanması açısından da büyük önem taşımaktadır. İki ülke arasında ikili askeri iş birliğinin geliştirilmesine ilişkin imzalanan anlaşmalar uyarınca Türkiye, Azerbaycan'a savunma sanayiinin geliştirilmesi ve askeri uzmanların yetiştirilmesi konusunda yardımcı olmaktadır (Askerzade, 2009: 5).

Ekonomik, siyasi ve askeri ilişkilerin genişlemesi Azerbaycan ile Türkiye arasındaki ilişkilerin stratejik düzeye yükselmesine yol açmıştır. Yukarıda da değinildiği gibi Ermenistan ile ilişkilerde var olan soğukluk, Azerbaycan topraklarının işgali nedeniyle daha da derinleşmiş, diplomatik ilişkiler askıya alınmış, sınırlar kapatılmıştır. Aslında amaç Ermenistan'ın ayrılıkçılığından, saldırgan niyetlerinden ve politikalarından vazgeçmesini sağlamaktır. Zira hem Azerbaycan hem de Türkiye açısından temel hedef, bölgede barış ve güvenliğin yeniden sağlanması, istikrarın sağlanması ve devletler arası ilişkilerin normal seviyede yürütülmesidir. Böyle bir durum hem bölge devletleri hem de Türkiye açısından daha kabul edilebilir görülmüştür.

Türkiye'nin 2009 yılında Ermenistan'la diplomatik ilişkilerini geliştirmesiyle saldırganlık politikasından vazgeçeceği beklentisi de bu çerçevededir. Böylece kendisiyle diplomatik görüşmeler başladı. Ermenistan, Türkiye ve İsviçre Dışişleri Bakanlıkları, 31 Ağustos 2009 tarihinde yaptıkları ortak açıklamada, Erivan ile Ankara arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve ikili ilişkilerin geliştirilmesine ilişkin protokollerin imzalandığını ve bu protokoller hakkında siyasi istişareler yapılması konusunda mutabakata varıldığını duyurdular. Protokoller aynı yılın 10 Ekim'inde ABD, Fransa, Rusya ve İsviçre'nin katılımıyla İsviçre'nin Zürih kentinde imzalandı (Shiriyev, 2013: 185). Ancak Ermenistan'ın Azerbaycan'a yönelik saldırgan niyetlerinden veya Türkiye'ye yönelik kararlı tutumundan vazgeçmemesi, protokollerin hukuki bağlayıcılığını ve genel olarak iki devlet arasındaki ilişkilerin normalleşmesini engellemiştir.

Elbette burada Rus faktörü de yadsınmamaktadır. O dönemde Ermenistan hükümetinin doğrudan Rus yanlısı güçler tarafından yönetildiği ve Rus dikteleri altında hareket ettiği göz önüne alındığında Türkiye ile herhangi bir diplomatik ilişki kurmaları mümkün değildir.

2. RUSYA'NIN GÜNEY KAFKASYA'DAKİ ZORUNLU ÇIKARLARININ UYGULANMASI: DEVAM EDEN TARİHSEL GELENEKLERİN OLUMSUZ SONUÇLARI

Rusya'nın bölge politikası Türkiye'den farklı olarak daha çok zorunlu çıkarlara dayalı olup medeniyetten uzak davranışlarla kendini göstermiştir. Başka bir deyişle Rusya'nın politikasının niteliğinin bölge ülkelerindeki askeri-politik durumu daha da kötüleştirdiği ve etnik ayrılıkçılığı kışkırttığı şeklinde değerlendirilmesi daha olasıdır (Salahov, 2020: 347-352). Bunu sadece bölge ülkelerindeki siyasetçiler ve bilim insanları değil, aynı zamanda Rus uzmanlar da çok açık bir şekilde dile getirmektedir. Varılan sonuca göre Rusya, Hazar Havzası ve Güney Kafkasya'da iç çatışma ortamları yaratarak ulusal çıkarlarını sürdürmektedir. Örneğin bunu N. Nartov'un yazdığı gibi şöyle ifade edilebilir: “Rusya, Hazar Havzası ve Güney Kafkasya'daki ulusal çıkarlarını güvence altına almalıdır. Ancak bu, söz konusu ülkelerde iç çatışma durumları yaratarak değil, bu ülkelerle yakın komşuluk ilişkileri geliştirerek ve iş birliğini derinleştirerek yapılmalıdır” (Nartov, 1999: 163-164; Ezhiev, 2007: 13-14).

Rusya'nın komşularıyla ortak bir tarih, kültür ve ortak kalkınma perspektifleriyle bağlantılı olduğu göz önüne alındığında bu sayede bölgenin sosyo-ekonomik kalkınması ve bir dizi küresel ve bölgesel projenin hayata geçirilmesinde kabiliyetleri genişliyor. Rusya'nın bölge üzerindeki denetimini daha medeni bir biçimde bölge devletlerinin güvenliğini koruyarak, ekonomik ve siyasi ilişkileri genişleterek, karşılıklı anlayış ve egemen eşitlik ilkeleri çerçevesinde gerçekleştirmesi yeterlidir (Hüseynov, 2021a: 223-249). Bu, öncelikle Rusya'nın kendi jeopolitik çıkarlarını güvence altına almaya, askeri-politik güvenliğini güçlendirmeye, uluslararası pozisyonlarını güçlendirmeye ve Batı'nın direncini zayıflatmaya hizmet edebilir. Bunun için Rusya'nın Güney Kafkasya politikasında bazı ayarlamalar yapması, Ermenistan'ı barışa zorlayacak mekanizmayı harekete geçirmesi, devletlerarası ilişkilerde ulusal çıkarlar ve demokratik ilkeler temelinde ikili ilişkilere öncelik vermesi ve iş birliğinin normalleşmesini engellememesi gerekmektedir.

Rusya'nın sıklıkla dile getirdiği büyük devlet olma hırısı, küçük ortak devletlerin jeopolitik çıkarlarını hiçe sayması ve onları kendi pozisyonunu kabul

etmeye zorlama girişimleri olumsuz sonuçlar doğurmakta ve dostluk ve komşuluk ilişkilerine gölge düşürmektedir (Mammadov, 2018: 19). Başka bir deyişle, Rusya'nın yüzyıllardır değişmeyen bu politika modeli, onu bölge devletleriyle karşı karşıya getiriyor ve gerginliği artırıyor. SSCB'nin dağılmasının üzerinden 30 yılı aşkın bir süre geçmesine rağmen Rusya Federasyonundaki iktidar siyasi çevrelerinin küresel ölçekte yaşanan önemli süreçlerin etkisi altında kalarak eski müttefik cumhuriyetleri bile kaybettikleri topraklar olarak görmeleri ve onları yeniden kendi etki alanlarına dahil etmeye çalışmaları gerginliği daha da derinleştirmektedir (Şupokopad, 2007).

Bölge devletlerinin demokratikleşme sürecinde karşı karşıya kaldıkları sorunlara etnik çatışmaların da eklenmesi, bölgenin sağlıklı bir şekilde kalkınmasının önünde ciddi engeller yaratmakta, mevcut sosyo-ekonomik yapılanmanın oluşmasını engellemekte ve nihayetinde bölgenin dünyanın en istikrarsız ve çatışmaya en açık bölgelerinden biri haline gelmesine yol açmaktadır. Bu bağlamda, Batılı birçok medya kuruluşunda yer alan çok sayıda makale ile ABD ve diğer Batılı ülkelerdeki yönetici çevrelerin ve siyasetçilerin açıklamalarında Rusya'nın bölgesel politikasının demokratik olmadığı ve uluslararası hukukun norm ve ilkelerine aykırı olduğu sert bir dille eleştirilmiştir. Demokratik değerlerin, insan hak ve özgürlüklerinin genişlediği bir dönemde bunun kabul edilemez olduğu bile ilan edilmektedir.

İlk bakışta Batılı yetkililerin bu tür ifadeleri Rusya'yı ve onun bölge politikalarını kınamak için kullandıkları objektif gibi görünse de bu eleştirilerin ardında kendi politikalarını bir alternatif olarak sunarak bu politikaların iyiliğini ortaya koyma arzusunun yattığı şüphesizdir. Daha doğrusu bölgeye karşı duyarsız olmadıklarını, jeopolitik ve jeoekonomik açıdan bölgeye ilgi duyduklarını ortaya koymaktadır. Özellikle Doğu-Batı ulaşım koridorunun hayata geçirilmesi ve Batı'nın enerji güvenliğine olan ihtiyacının artması bölgeye olan ilgiyi artırmaktadır (Huseynov, 2021a).

Rusya-Ukrayna savaşının başlangıcından bu yana geçen sürede, Rus enerji kaynaklarına yönelik yaptırımlar veya tamamen reddedilme, bölgenin jeoekonomik ve lojistik önemi ile enerji kaynaklarına olan talebi daha da artırmıştır (Huseynov, 2023: 13-18). Bu etken ve özellikle savaş sonrası dönemde Rusya'nın bölgedeki konumunun zayıflaması ve bunun sonucunda Ermeni yönetiminin Rusya'dan uzaklaşarak ciddi çabalarla Batı ile bütünleşme çabaları, Batı'nın olanaklarını daha da genişletmekte ve fırsatı en iyi şekilde değerlendirmesini teşvik etmektedir. Ermenistan'ın Rusya'dan uzaklaşması

karşılığında kendisine sağlanan büyük destek ve yardımlar, Azerbaycan ile Ermenistan arasında barış antlaşmasının imzalanması için arabuluculuk rolü üstlenmesi etkisini göstermektedir.

Yeni jeopolitik yapılanmanın giderek daha da elverişsiz hale geleceğini çok iyi bilen Rusya, umudunu kaybetmemekte ve direnmeye devam etmektedir. Paşinyan, bütün imkanlarını kullanarak hükümeti devirip kendisine sadık birini iktidara getirmeye çalışmaktadır. Bunun için ülke içinde siyasal gerginliği artırmakta ve hükümete karşı çeşitli güçleri harekete geçirmektedir. Ancak henüz etkili sonuçlar elde edilememiştir. Zira vatandaşların büyük çoğunluğunun siyasi bilinç ve rasyonel düşünme düzeyinin bir önceki döneme kıyasla bir miktar iyileşmesi, süreçleri doğru analiz etme ve objektif karar alma kabiliyetleri Rusya'nın beklentilerini karşılamamaktadır. Başka bir deyişle Ermeni halkı, bugüne kadar ortaya çıkan sosyo-ekonomik sorunların kökeninin Rusya'nın jeopolitik çıkarlarının çözümünde yattığını giderek daha iyi anlıyor ve mevcut gerginliğin nedeninin de hiç kuşkusuz bu çıkarları tatmin etmeye hizmet ettiği görülmektedir. Bunun en açık örneği, ülkede dış güçler tarafından gerginlik yaratılmasına ve siyasi mücadele görüntüsü verilmesine rağmen, halkın büyük çoğunluğunun katılım göstermemesi süreçlerin sonuçsuz kalmasına yol açmaktadır.

Aynı tablo Gürcistan'daki siyasal süreçte de görülmektedir. Gürcistan'da, iktidardaki "Gürcü Rüyası- Demokratik Gürcistan" partisinin parlamentoya sunduğu "Yabancı Etki Şeffaflığı Hakkında" yasa tasarısını protesto etmek için Mart-Mayıs 2024'te binlerce insanın sokaklara çıkması tesadüf değildir (partinin görevlileri artık bunun Rus yanlısı olduğundan şüphe duymamaktadır). Yasanın kabul edilmesini engellemek için mücadele ettiler. Gürcistan'daki protestocular, yasa tasarısını "Rus yasası" olarak niteledi ve bunun Rusya'nın hükümeti eleştiren bağımsız medya ve örgütleri karalamak için kullandığı bir yasaya benzediğini söyledi (Binlerce kişi, Parlamento'nun 'yabancı etki' yasa tasarısını ilerletmesi üzerine Gürcistan'da miting düzenledi, 2024). İktidardaki siyasi partinin Rusya yanlısı olması, önerilen yasa tasarısının şüphesiz Batı ile entegrasyon sürecini yavaşlatmayı amaçladığını düşündürüyor (her ne kadar iktidar partisi yetkilileri, bunun Gürcistan'ın ulusal güvenliğinin sağlanması açısından önemli olduğunu söyleseler de). Dolayısıyla bu durum Rusya'nın jeopolitik çıkarları açısından daha kabul edilebilir görülmektedir. Zira Gürcistan'ın son yıllarda hızla batıya doğru ilerlemesi, Avrupa Birliği ile ortaklık anlaşması imzalaması, birtakım ayrıcalık ve hibelere yararlanması onu ciddi şekilde kaygılandırmaktadır.

Tüm itirazlara rağmen yasanın çıkarıldığını ancak Gürcistan Devlet Başkanı'nın veto ettiğini belirtelim. Buna karşılık, 26.05.2024 tarihinde, devletin bağımsızlığının bir sonraki yıl dönümü dolayısıyla yaptığı konuşmada, ülkenin Başbakanı İrakli Kobakhidze, Cumhurbaşkanı Salome Zurbişvili'yi, siyasi tutumundan ötürü devletin ulusal çıkarlarına aykırı davranmak ve vatana ihanet etmekle suçladı, bu da ülkedeki siyasi güçler arasında ciddi bir görüş ayrılığının bulunduğunu göstermiştir (Gürcistan Başbakanı, 2024).

Yasa tasarısı Meclis'e geri gönderildi. 03.06.2024 tarihinde TBMM Başkanı tarafından onaylanmıştır. Sonuç olarak yasa yürürlüğe girdi. Böylece halkın büyük çoğunluğunun itirazlarına rağmen yasanın kabulü, Rusya'nın nüfuzunun hala varlığını sürdürdüğünü ve direnç göstermeye devam ettiğini bir kez daha göstermiştir.

2.1. Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı'nda Artan Jeopolitik Avantajı

Türkiye'nin 2020 yılında bölge ülkeleriyle ilişkilerine bakıldığında bu yıl 27 Eylül'den 10 Kasım'a kadar süren İkinci Karabağ Savaşı'nın ilk gününden itibaren Türkiye'nin Azerbaycan'a verdiği destek, Türk yetkililerin Azerbaycan'ı savunmak adına yaptığı siyasi açıklamalar ayrıca savaşta çoğunluğu Türkiye'de üretilen son derece hassas ve etkili silahların kullanılması zaferin kaderini belirlediği görülmektedir.

Devletin jeopolitik çıkarları açısından olsa bile, Türkiye'nin İkinci Karabağ Savaşı'ndaki davranışının daha çok etnik-milli-dini faktörlerle, tarihi bağlarla ve yüzyıllardır süregelen dostane ilişkilerle doğrudan ilişkili olduğu kabul edilmelidir. Tüm baskılara, hatta tehditlere rağmen, savaşın en yoğun olduğu dönemde Türkiye'nin Azerbaycan'a destek vermesi ile askeri ve siyasi yetkililerin sık sık ziyaretlerde bulunması, kamuoyunun dost ve kardeş devlete olan güvenini ve inancını daha da artırmıştır.

Savaş sonrası dönemde, Türk devletlerinin ortak askeri-siyasi ittifakı ve ortak ordu oluşturma düşüncesi özel bir ilgi uyandırdı. Ancak Azerbaycan başta olmak üzere pek çok Türk devletinin olumlu yaklaşımına rağmen, ekonomik, siyasi ve askeri gelişmişlik düzeyindeki istenmeyen istikrarsızlık ve ekonomik geri kalmışlık (yeterli potansiyelin varlığına rağmen), bu birliğin kısa sürede gerçekleşeceğine olan güveni azaltmıştır.

Uygulanması imkânsız gibi görünse de böyle bir şeyin fikrinin bile Rusya'da ciddi endişe yarattığını belirtmek gerekir. Ayrıca, Azerbaycan'ı Nahçıvan ve Türkiye'ye doğrudan bağlayan bir koridorun açılması, ulaştırma ve iletişim

bağlantılarının yeniden sağlanması ve 15 Haziran 2021'de müttefik ilişkilere ilişkin Şuşa Deklarasyonu'nun (Azerbaycan-Türkiye Müttefik İlişkilerine Dair Şuşa Deklarasyonu 2021) imzalanması konusunda her iki devletin ciddi çabaları bu endişeyi daha da artırdı. Zira 16 Ağustos 2010 tarihinde imzalanan “Azerbaycan Cumhuriyeti ile Türkiye Cumhuriyeti Arasında Stratejik Ortaklık ve Karşılıklı Yardım Anlaşması” bildirgesiyle daha da geliştirilmiş ve stratejik ortaklıktan müttefiklik düzeyine yükseltilmiştir. Rusya ayrıca koridorun stratejik öneme sahip olduğunu, ilerleyen dönemde Türk devletleri arasında daha fazla yakınlaşmaya yol açabileceğini ve bildirgenin önümüzdeki yıllarda diğer Türk devletleri için emsal teşkil edebileceğini biliyor. Başka bir deyişle Rusya, Türkiye'nin Türk Devletleri Örgütü içinde bir katalizör görevi gördüğünü gayet iyi biliyor. Tarihsel deneyimi, imparatorluk mirasçısı olması, köklü devlet geleneğine sahip olması, Doğu-Batı blokuyla köklü ilişkileri, NATO üyesi olması, son yıllarda artan ekonomik potansiyeli ve güçlenen imajı hem diğer Türk devletlerine yol gösterici hem de Batı'ya açılan bir kapı niteliğindedir (Yüce, 2022).

Bu nedenle Rusya, hem Güney Kafkasya'daki jeopolitik konumunu koruyabilmek hem de dolaylı olarak Batı'ya taşınan kargodan büyük karlar elde etme şansından yararlanabilmek için, "Zangezur Koridoru" üzerinde kontrol sağlamaya çalışmaktadır (Azerbaycan-Rusya-Ermenistan arasında 10 Kasım 2020 tarihinde imzalanan bildirinin 10. paragrafı uyarınca - Ermenistan, Azerbaycan'ın batı bölgeleri ile Nahçıvan Özerk Cumhuriyeti arasında ulaşım bağlantıları sağlamaktadır. Ulaşım kontrolü, Rusya Federasyonu Federal Güvenlik Servisi Sınır Hizmeti organları tarafından yürütülmektedir) (Azerbaycan Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı, 2020). Gelecekte bu koridoru bir baskı aracı olarak bile kullanabilirler.

Rusya'da endişe yaratan önemli faktörlerden biri de askeri sanayi ürünlerinin rekabet gücünün azalmasıdır. Modern yenilikleri bünyesinde barındıran benzer silah ve askeri teçhizatın gerisinde kalan Rus silahları giderek cazibesini yitiriyor. Aksine Türkiye'nin son yıllarda büyük yatırımlarla askeri-endüstriyel kompleksinde gerçekleştirdiği önemli modernizasyon olumlu sonuçlar vermektedir. Askeri bilim ve teknolojinin gelişmesi, bu alanda dünyanın önde gelen ülkeleriyle rekabet edebilecek silah ve askeri teçhizatın üretilmesine olanak sağlamıştır.

Özellikle İkinci Karabağ Savaşı'nda Türk yapımı insansız hava araçları/insansız hava araçlarının (Bayraktar TB2) ve diğer yüksek hassasiyetli

silah ve teçhizatın kullanılması, Ermenistan'a Rus yapımı daha eski ve daha isabetsiz silah ve teçhizat karşısında üstünlük sağlamıştır (Kınık, 2021: 176-178; Kasapoğlu, 2020). Sanki savaş, Rus askeri-endüstriyel kompleksinin Türkiye ve diğer devletlerin aynı endüstrileriyle mücadelesi olarak nitelendirilmiş, Rus silahlarının çağdaş gereksinimleri karşılamadığı herkese açıkça gösterilmiştir.

Rus silahlarının kalite açısından rekabet gücünün eksikliğinin Rusya-Ukrayna savaşı sırasında da açıkça gözlemlendiğini belirtmek gerekir. Niceliksel üstünlüğe rağmen, son derece eski donanımların savaş meydanında kendini gösterememesi ciddi soru işaretlerine yol açmaktadır.

Genel olarak bir karşılaştırma yaptığımızda Rusya'nın aksine Türkiye'nin ekonomik, siyasal ve askeri anlamda önemli ilerlemeler kaydettiğini görüyoruz. Bilim ve eğitimin gelişmesi, yenilikçi teknolojilerin ve yapay zekanın uygulanması sonucunda ülke ekonomisinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Siyasi yönetimde demokratik ilkelerin, hukukun üstünlüğünün, insan hak ve özgürlüklerinin korunması açısından da Rusya'ya göre avantajları bulunmaktadır. Bu ve sayılan diğer faktörler Türkiye'yi Güney Kafkasya ülkeleri açısından daha cazip hale getirmektedir.

Görüldüğü üzere, askeri-siyasi baskılara rağmen Rusya'ya kıyasla ekonomik gelişmişliğin cazip olması, Türkiye'ye yönelimi daha da artırmaktadır. Bu durum, ekonomik güçlerini artırmaya ve vatandaşlarının sosyal refahını iyileştirmeye çalışan bölge ülkeleri açısından son derece önemlidir. Zira ekonomik fırsatların değerlendirilmesi ve demokratik yönetimin geliştirilmesi açısından en iyi çıkış yolu Türkiye ve Batılı ülkelerle ilişkilerin derinleştirilmesidir.

3. SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE YENİ JEOPOLİTİK GERÇEKLİK: TÜRKİYE'NİN YUMUŞAK GÜÇ KULLANIMI

Rusya'nın beklentilerinin aksine, Azerbaycan'ın İkinci Karabağ Savaşı'nda zafer kazanması, egemenliğini tam olarak yeniden tesis etmesi (2020'deki 44 günlük savaş ve 19 Eylül 2023'teki terörle mücadele tedbirleri), askeri-politik konumunu güçlendirmesi, Türkiye ile ittifak bildirgesi imzalaması ayrıca Rusya'nın Ukrayna ile savaşta ciddi kayıplar vermesi, ekonomik-politik-askeri etkilere maruz kalması, yaptırımların getirdiği ekonomik zorluklar, Rusya'nın daha önceki hegemonik yeteneklerinin zayıflamasına veya giderek kaybolmasına neden olmuştur. Nitekim Rus birliklerinin 2024 yılı sonuna kadar

Azerbaycan'dan çekilmesi konusunda mutabakata varılması/sürecinin başlatılması, Ermenistan'ın Avrasya Birliğinin önlemleri konusunda ciddiyetsizliği, KGAÖ'den çekilme isteği ve topraklarındaki Rus askeri üssünün çekilmesi yönündeki baskısının giderek artması bunun açık örnekleridir.

İlk bakışta bu durum, bölge devletlerinin özgür ve bağımsız faaliyetleri açısından olumlu bir adım gibi görünebilmekte ve devletlerarası ilişkilerin yeniden kurulması ve gelişmesi için koşullar yaratabilmektedir. Ancak unutulmamalıdır ki Rus askerlerinin bölgeden çekilmesi, Rusya'nın bölgeden çekildiği ya da jeostratejik çıkarlarından vazgeçtiği anlamına gelmemektedir. Rusya'nın yıllar içinde oluşturduğu güçlü nüfuz kollarının hala varlığını sürdürdüğünden kimsenin şüphesi yoktur. Bunu hem hükümet çevrelerinde hem de toplumun belli kesimlerinde görmek mümkündür.

Bu bağlamda Türkiye, bölgedeki jeopolitik üstünlüğünü genişletmek, durumu kendi lehine çevirmek, bölge devletlerini yanına çekmek ve entegrasyon sürecini derinleştirmek için daha düşünceli, yumuşak güç (diplomatik) taktikleri kullanmaya çalışmaktadır. Çünkü Türkiye her şeyden önce Rusya'nın bölgede hala büyük bir nüfuza sahip olduğunun farkında. Böyle bir durumda jeopolitik çıkarları giderecek radikal adımlar atmak etkili olmayabilir. İkinci olarak bu ülke ile iş birliğinin sürdürülmesi ve enerji kaynaklarına uygulanan yaptırımlara katılmayarak (Hüseynov, 2021b) bu kaynakların daha uygun fiyatlarla satın alınması, ülkenin mevcut ekonomik durumunun iyileştirilmesi açısından son derece önemlidir.

Son yıllarda iki ülke arasındaki yakınlaşmada ve askeri-siyasi-ekonomik ilişkilerin yüksek seviyeye çıkmasında gözlenen eğilimler, saydıklarımızın açık bir örneğidir. Bu bağlamda, Türkiye'nin Ukrayna-Rusya savaşında uluslararası hukuku destekleyen açıklamalarına ve Ukrayna'nın toprak bütünlüğünden yana tavır takınmasına rağmen İkinci Karabağ Savaşı'nda Rusya'ya karşı Batı koalisyonuna tam anlamıyla katılmaması ve birleşik bir tutum sergilememesi de ilgi çekicidir.

Türkiye'nin Rusya ile ilişkilerinde izlediği stratejik politikanın takdire şayan olduğu kuşkusuzdur. Devletin ulusal çıkarlarını, ulusal güvenliğini ve ekonomik kalkınmasını korumak amacıyla atılan bu adımlar, devletin uluslararası imajını ve itibarını güçlendirmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen iki ülke arasındaki ilişkilerin tarihi gerçeklere dayandığı ve jeopolitik çıkarlara hizmet ettiği de bir sır değil. Rusya'nın Güney Kafkasya politikasında Türkiye'ye yönelik tutumunun köklerinin 18. yüzyıl düşüncesine dayandığı düşünüldüğünde

(Mustafazadeh, 1992). Rusya'nın bölge politikasında Türk devletine taviz verme niyetinde olmadığı görüşünün ısrarla dile getirildiğine ve bu yöndeki açıklamaların zaman zaman Rus siyasetçiler tarafından yapıldığına tanık olunmaktadır.

Örneğin A. Dugin eserlerinde Hazar Havzası ve Güney Kafkasya'yı geçmişte, günümüzde ve gelecekte Rus çıkarlarının sürekli çatıştığı bir bölge olarak görmektedir. Ona göre, "bölgenin jeopolitik özellikleri ve kilit stratejik koordinatları, Rusya ve ABD ile NATO İttifakı'nın jeopolitik, jeoekonomik ve askeri-stratejik çıkarlarının burada düzenli olarak çatışmasını gerektirmektedir" (Dugin, 2000).

Rusya Federasyonu eski Dışişleri Bakanı İ. İvanov, Ekim 2002'de Moskova'da düzenlenen uluslararası bir konferansta bu iddiaları şu şekilde nitelendirmiştir: "...Rusya bir Kafkas devletidir ve bu bölgede doğal çıkarları vardır (Rusya Dışişleri Bakanı'nın Açıklaması, 2002).

Başka bir deyişle, bu durum Türkiye ile Rusya'nın gerçekte müttefik olduklarını söylemenin doğru olmayacağı sonucuna varmamıza zemin hazırlıyor. Ukrayna'dan Kıbrıs'a kadar pek çok konuda aralarında görüş ayrılıkları var. Rusya ve Türkiye liderleri arasında yakın jeopolitik çıkarlar nedeniyle belli noktalarda anlaşmalar ve ortaklıklar yapıldığı söylenebilse de bunun kalıcı olacağını düşünmek biraz saflık olur.

Unutulmamalıdır ki bugün Suriye ve Libya meselelerinde her iki devletin jeopolitik çıkarları neredeyse örtüşmektedir. İşte tam da bu ortak müzakereler zaman zaman Güney Kafkasya siyasetine yansıyor. Dolayısıyla yukarıda belirtilen bölgelerde iki ülke arasında bir çatışma yaşanmışsa bunun şüphesiz Güney Kafkasya'da da gözlemlenebileceği varsayılabilir. Ancak mevcut dönemde ve yakın vadede bu anlaşmalar Türkiye açısından oldukça avantajlı görünüyor ancak uzun vadede, iki ülke arasındaki askeri-siyasi ilişkiler rekabetçi olsa da Rusya'nın asimetrik olarak daha güçlü olması göz önüne alındığında, Ankara'yı Rus nüfuzuna maruz bırakıp bırakmayacağı sorusu tartışmalıdır.

Rusya'nın İkinci Karabağ Savaşı sonrasındaki tutumunun, şüphesiz Türkiye'nin Güney Kafkasya'daki artan jeopolitik konumu ve nüfuzuna ilişkin endişesinden kaynaklandığını da belirtmek gerekir. Savaş sonrası dönemde yeni gerçekliklerin ortaya çıkması, barış ve güvenliğin sağlanması, Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak ekonomik ve sosyal projeler hayata geçirmesi, askeri ve

siyasi konumlarının güçlenmesi Rusya'yı ciddi şekilde düşünmeye sevk ediyor. Rus hükümeti, Güney Kafkasya'daki jeopolitik çıkarlarını güvence altına almak amacıyla Türkiye ile ilişkilerini iyileştirme çabasında olduğunu gösterse de, Türkiye'nin aslında NATO'nun ikinci büyük askeri gücü olduğunu unutmuyor.

Yapılan analizlerden, Rusya'nın Türkiye ile yakın ilişki kurmasının ardındaki gizli amacın daha fazla NATO ülkesini kendi yanına çekerek ittifak içinde bölünme yaratmak, hatta bölünmeyi başarmak olduğu anlaşılıyor. Örneğin son yıllarda ABD-Türkiye ilişkilerinde S-400, Patriot ve F-16 konularında yaşanan soğukluk, Türkiye'nin birçok Avrupa ülkesinin NATO'ya üye olması nedeniyle genişlemesine karşı çıkması vb. gösterilebilir. Ancak Türkiye'nin Rusya'ya karşı daha düşünceli ve medeni davranması (Hüseynov, 2022) ve kendi çıkarları doğrultusunda ABD ve Avrupa Birliği ile arasındaki soğukluğu yavaş yavaş değiştirmesi, jeopolitik konumunu güçlendirme arayışına girmesi nedeniyle itibarı üzerinde önemli etkiler yaratmıştır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

SSCB, NATO üyesi Türkiye'yi bu bölgedeki rakibi olarak gördüğünden jeopolitik nüfuzunu önlemek amacıyla bölge ülkeleriyle ilişkilerini engellemek için her türlü yolu denemiştir. Bu süreç 20. yüzyılın sonuna, SSCB'nin varlığına kadar devam etti. Bölge devletlerinin bağımsızlığı Türkiye'nin şansını artırdı. Ayrıca Azerbaycan ile etnik-milli-dini, tarihi-siyasi-kültürel bağları, onun bölgeye hızla girmesine ve bu ülke ile iş birliğinin hızla gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'nin NATO üyesi olması ve bölge ülkelerinin bu askeri ittifaka entegre olmak istemeleri, bunun için en iyi çıkış yolu olarak Türkiye'ye ulaşma çabaları da Güney Kafkasya'daki konumunun güçlenmesinde rol oynadı.

İkinci Karabağ Savaşı'nda Türk yapımı insansız hava araçları/İHA'lar ve diğer yüksek hassasiyetli silahlarla Ermenistan'a karşı kazanılan zafer, aynı zamanda eski ve isabetsiz Rus yapımı silah ve teçhizata karşı da bir üstünlük sağladı.

Yapılan analiz ve testlerden de anlaşılacağı üzere Türkiye'nin bölgedeki jeopolitik hakimiyetini genişletme yönünde ciddi adımlar atması Rusya açısından pek de arzu edilen bir durum olarak görünmüyor. Bunu doğrudan ortaya koymasa da dolaylı olarak bölge ülkelerinde siyasal gerginlik yaratarak kendi politikasını uygulamaya ve durumu kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktadır.

Genel olarak Güney Kafkasya'daki jeopolitik manzarayı değerlendirdiğimizde bölgede yaşanan jeopolitik ve jeoekonomik süreçlerin düzenlenmesinde iki devletin rolünü, mevcut etno-politik çatışmaları ve çatışmaların çözüm ihtimallerini karşılaştırdığımızda Türkiye'nin rolünün olumlu anlamda öne çıktığını söyleyebiliriz.

Türkiye'nin bölgede güvenliğin sağlanması konusunda Rusya'dan daha fazla istekli olduğu anlaşıyor. Zira bölgede barış ve güvenliğin sağlanması, çatışma tehdidinin ortadan kaldırılması Türkiye'nin jeopolitik avantajının artmasına hizmet ederken tam tersi durum Rusya'nın nüfuzunun azalmasına ve bölgesel konumunun zayıflamasına yol açmaktadır.

Ancak Rusya'nın jeopolitik gerçeklerle yüzleşmekteki isteksizliği ve geleneksel ilkeler temelinde mücadele etme çabası, bölgenin gelecekteki güvenliği açısından tehdit oluşturmaktadır. Bu bağlamda Türkiye ve bölge devletlerinin bölgesel barış ve güvenliğin sağlanması noktasında uygun davranmaları gerekmektedir. Özellikle bölge devletlerinin iç ve dış politikalarını doğru istikamette yönlendirmeleri ve ulusal çıkarları esas alan adımlar atmaları son derece önemlidir.

KAYNAKÇA

- Andican, A. (2008). Kafkasya ile ilişkiler. Çakmak, H. (Ed.). Türk dış politikası 1919-2008, Ankara: Platin Yayınları, 953 s.
- Askerzade, A. (2009). NATO çerçevesinde Azerbaycan-Türkiye askeri işbirliği ve bölgesel güvenlik sorunları. Karadeniz Araştırmaları, 20, 15-16.
- Aydın, M. (2012). Kafkaslar değişim dönüşüm (Avrasya Üçlemesi III. Birinci baskı. İstanbul: Nobel Yayınları, 357 s.
- Azərbaycan ilə Türkiyə arasında müttəfiqlik münasibətləri haqqında Şuşa Bəyannaməsi (2021). [Elektron resurs], 16 iyun 2021 / URL: <https://president.az/az/articles/view/52115> (erişim tarihi: 03.06.2024)
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Ermənistan Respublikasının baş naziri və Rusiya Federasiyasının Prezidentinin Bəyanatı (2020): [Elektron resurs], 10 noyabr, 2020. URL: <https://president.az/az/articles/view/45923>
- Bal, İ. (2004). 21. yüzyılda Türk dış politikası. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 994 s.
- Huseynov, R., Pasha, E. (2023). Geopolitical situation in the South Caucasus after the Second Karabakh War: Russia's military-political behavior. "Foundations and Trends in Modern Learning" International scientific and practical online conference, Berlin, Germany, 12-13 Yanvar, pp. 13-18 <https://doi.org/10.5281/zenodo.7539109>
- Hüseynov, R. (2019). Aslanlı, A. Milli təhlükəsizliyin təmin olunması sahəsində Azərbaycanın Rusiya və NATO ilə əməkdaşlığı // Qərbi Kaspi Universitetinin Elmi xəbərlər jurnalı. Bakı: Humanitar elmlər seriası, № 4, s.89-98, DOI:10.54414/oqdg5184
- Hüseynov, R. (2021a). Rusya'nın jeopolitik çıxarları bağlamında Güney Kafkasya'nın güvenliği. Marziye M. (Ed.). Rus Dış Politikasında Orta Asya ve Kafkasya. Ankara: Nobel Yayınları, 284 s.
- Hüseynov, R. (2021b). Rusiyanın yeni geosiyasi reallıqlar(la) barışması qaçılmazdır. <https://editor.az/rusiyanin-yeni-geosiyasi-reallıqla-barismasi-qacilmazdir> adresindən alındı
- Hüseynov, R. (2022). Türkiyə niyə Rusiya ilə qarşı-qarşıya gəlmək istəmir? – Politoloqdan açıqlama. <https://editor.az/turkiye-niye-rusiya-ile-qarsi-qarsiya-gelmek-istemir-politoloqdan-aciqlama> 03.11.2024

- Kasapoğlu, C. (2020). Turkey transfers drone warfare capacity to its ally Azerbaijan. *Eurasia Daily Monitor*, 2020, Vol. 17, No. 144 (October), URL: <https://jamestown.org/program/turkey-transfers-drone-warfare-capacity-to-its-ally-azerbaijan/>. 03.06.2024
- Kinik, H. and Çelik, S. (2021). The role of Turkish drones in Azerbaijan's increasing military effectiveness: an assessment of the Second Nagorno-Karabakh war // *Insight Turkey* 2021, Vol. 23, № 4, 169-191
- Məmmədov Ş. (2018). Müasir dövrdə Rusiyanın Cənubi Qafqaz siyasəti və ona müxtəlif baxışlar. Bakı: Geostrategiya, Sentyabr – Oktyabr, № 05 (47)
- Mustafazadə, T. (1992). XVIII əsrdə Azərbaycan Rusiya və Türkiyə münasibətləri sistemində. Bakı: Elm, 148
- Pamir, N. (2005). Güney Kafkasya'nın enerji boyutu. Güney Kafkasya'ya güncel bakış sempozyumu, Harp Akademileri, 27-28 Ocak 2005
- Salahov, F., Huseynov, R. (2020). Azərbaycanlılara qarşı etnik təmizləmə siyasəti: erməni separatizmi və Rusiya himayədarlığı. "Etnik deportasiyalar: tarixi və müasir dövrü" mövzusunda beynəlxalq elmi konfrans. Bakı, SDU, 17-18 Dekabr, 347-352.
- Sapmaz, A. (2008). Rusya'nın Transkafkasya politikası ve Türkiye'ye etkileri. İstanbul: Ötüken, 368 s.
- Shiriyev, Z. & Davies, C. (2013). The Turkey-Armenia-Azerbaijan triangle: the unexpected outcomes of the Zurich Protocols. *Perceptions*, Spring, Volume XVIII, Number 1, 185-206.
- The Prime Minister of Georgia accused the President of treason (2024). [Electronic resource]/ URL: <https://www.politicallore.com/the-prime-minister-of-georgia-accused-the-president-of-treason/40536> 03.06.2024
- Thousands rally in Georgia as Parliament advances 'foreign influence' bill (2024). [Electron resource], URL: <https://www.aljazeera.com/gallery/2024/5/2/thousands-rally-in-georgia-as-parliament-advances-foreign-influence-bill> 03.11.2024
- Yüce, M. (2022). Türk Devletleri Teşkilatına üye ülkeler arasında ikili ilişkilere bakış. *Kriter*, Kasım 2022, 7, Sayı 73, [Elektronik kaynak], URL: <https://kriterdergi.com/dosya-turk-devletleri-teskilati/turk-devletleri-teskilatina-uye-ulkeler-arasinda-ikili-iliskilere-bakis> 03.11.2024

Выступление Министра иностранных дел России И.С.Иванова
заключительном пленарном заседании международной конференции
“Армяне на рубеже веков и актуальные проблемы международных
отношений” / Информационный бюллетень МИД России 09 октября
2002 г.

Дугин, А (2000). Основы геополитики. Геополитическое будущее России.
Москва: АРКТОГЕЯ Центр, 804 с.

Нартов, Н.А. (1999). Геополитика. Учебник для вузов. Москва: ЮНИТИ,
1999, 359 с.

Широкоград, А.Б. (2007). Утерянные земли Росси. Отколовшиеся
республики. Москва: Вече, 496 с.

Эжиев, И.Б. (2007). Геополитика Каспийского региона. Москва: Андалус,
204 с.

